

Rešitelj iz Vetrinja

D drugega februarja je v Kanadi umrl znameniti major Paul Herbert Barre, ki je konec maja in v začetku junija 1945 v Vetrinju odigral zelo pomembno vlogo, da so Angleži nehali vračati begunce v Slovenijo oziroma v smrt. Rodil se je 22. februarja 1906 v Montrealu. Slovenci v Kanadi in Ameriki so se mu večkrat zahvalili za njegovo požrtvovalno delo v Vetrinju.

Ko je sredi maja 1945 na Vetrinjskem polju pri Celovcu nastalo veliko taborišče, kamor so poleg drugih vojakov in beguncev prišli slovenski domobranci in okrog 6.000 civilnih beguncev, je tedaj osemindesetletni kanadski ma-

yor Paul H. Barre v imenu angleške vojaške oblasti prevzel skrb za civilni del taborišča. Bil je t. i. dobrodelni oficir, ki je dobil nalogo skrbeti za hrano beguncev, za zboljšanje taborišča pa tudi za varnost.

Taborišče v Vetrinju

Zadnje dni maja so Angleži pod pretvezo, da jih pošiljajo v Italijo, skoraj vse domobrance vrnili v Jugoslavijo, v roke partizanom (Ozni in Knojju). Ti so jih potem v veliki večini pomorili v Kočevskem rogu, na Teharjah in po drugih moriščih v Sloveniji. Redki domobranci, ki jim je uspelo pobegniti s transporta, so se vrnili v Vetrinjin povedali kruto resnico o angleški prevari. Te novice so bile tako šokantne in neverjetne, da jim nekaj dni ni mogel nihče verjeti (še danes nekateri s prav neverjetno zlobo spekulirajo o takratnih dogodkih in za vračanje domobrancev krivijo vodilne, na primer generala Krennerja, ne

da bi pri tem upoštevali, kaj je res in kaj ni, predvsem pa, v kako težki situaciji so vodilni takrat bili). Šele ko je bilo takih poročil več in ko so jih potrdili nekateri zaupanja vredni ljudje, je postalo jasno, kaj se v resnici dogaja. Toda za mnoge je bilo že prepozno. Določeno je bilo, da bodo 1. junija začeli vračati v Jugoslavijo tudi civilne begunce. V tisti težki situaciji je major Barre prisluhnil pojasnilom in prošnjam predstavnika slovenskih civilnih beguncev, zdravnika dr. Valentina Meršola. Odložil je odhod prvega transporta, se z dr. Meršolom odpeljal v Celovec na angleško vojaško upravo in dosegel preklic povelja o vračanju. Civilni begunci in tudi domobranci, ki so še ostali v taborišču, so bili tako rešeni.

Umik čez Karavanke

Poglejmo podrobneje, kaj se je tiste usodne dni dogajalo v Vetrinju in Celovcu, kjer je poleg majora Barre-

ja tudi dr. Valentin Meršol odigral pomembno vlogo (zato so mu lani junija v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu postavili doprni kip, v cerkvi v Vetrinju pa spominsko ploščo). Po koncu vojne se je dr. Meršol tako kot mnogi, ki se niso strinjali s komunistično revolucijo ali so se bali za življenje, umaknil čez Karavanke. Takoj po prihodu na avstrijsko Koroško se je aktivno vključil v vlogo prevajalca, opravljal pa je tudi zdravniško službo med begunci. Od 25. maja naprej je bil v Vetrinju predstavnik slovenskih civilnih beguncev pri majorju Barreju, "dobrodelnem" oficirju, ki je od angleške vojaške vlade dobil nalogo skrbeti za hrano beguncev, za izboljšanje taboriščnih razmer pa tudi za njihovo varnost. Dogajanje je dr. Meršol opisal že leta 1945 v begunskem taborišču pri Lienzu, ko so bili spomini še zelo sveži, objavljeni pa so bili v Koledarju Svobodne Slovenije v Buenos Aire-

su leta 1951. Zato je najbolje, da tudi pri tem pomembnem dogodku prisluhujemo kar njegovim besedam.

Bilo je 31. maja 1945. Dr. Meršol je popoldne skupaj z majorjem Barrejem obiskal žensko bolnišnico v Podljubelju. "Okrog 5. ure popoldne smo se vrnili v taborišče. Pri pisarni nas je čakal g. Kristof, tolmač pri Amesu, ki je sporočil, naj major Barre čim prej pride h komandantu vojaškega taborišča, ker gre za vrnitev civilnih beguncev Slovencev v Jugoslavijo.

Tedaj sem prvič izvedel za nameru, da bodo tudi civilni begunci vrnjeni. Ko sem to slišal, sem dejal majorju Barreju: 'Torej je vendarle res, da Angleži vračajo begunce v Jugoslavijo v mučenje in smrt? Prej so poslali vojake, zdaj pridemo pa še civilni begunci na vrsto. Doslej nismo verjeli, da so Angleži zmožni laži in varanja, dejstva pa to nečastno dejanje potrjujejo.'

Major Barre je ob teh besedah prebledel in mi naročil, naj ga spremljam k poveljniku vojaškega taborišča. Ko smo prišli tja, me je major sprejel v pisarni poročnika Ames, čeprav je ta želel, da bi se pogovarjal samo z majorjem, ker je zadeva tajna. Major mu je pojasnil, da sem voditelj taborišča in kot tak upravičen, da zvem vse, kar se tiče beguncev.

Nato je poročnik Ames vzel v roke neki dopis in rekel: 'Imam odredbo, da se jutri, 1. junija, odpravi iz taborišča 2.700 slovenskih civilnih beguncev, in sicer 1.500 na postajo Pliberk, 1.200 pa na postajo Maria Elend. Pripravljene morajo biti že ob petih zjutraj za odhod. Odpeljani bodo na tovornjakih iz taborišča na imenovani postaji, kjer jih čaka vlak.'

Vloga majorja Barreja

Ko sem slišal to naročilo, sem se vmešal v razgovor in odločno rekel: 'Angleži torej vendarle pošiljajo slovenske begunce v Jugoslavijo, v roke komunistom, ki jih po doslej prejetih poročilih ubijajo. Vaša odredba mi dokazuje, da so bili domobranci vrnjeni v Jugoslavijo kljub vsem zankavanjem in trditvam, da so odpotovali v Italijo. Nisem mogel in ne morem verjeti, da bi bili Angleži, ki so jih Slovenci tako cenili in hrepneli priti pod njihovo zaščito ter jim

General R. McCreery v pogovoru z majorjem P. H. Barrejem (tretji z leve, ob med. sestri Baldingovi) v vetrinjskem taborišču

Leta 1999 so se Slovenci v Torontu zahvalili majorju P. Barreju; ob njem na levi zgodovinar Nikolaj Tolstoj, desno nadškof dr. Alojzij Ambrožič

med sedanjo vojno reševali pilote, Angleži, ki sem jih v prvi svetovni vojni reševal in jim pomagal, zmožni, da svoje prijatelje, ki so nedolžni in katerim so obljubili zaščito in pomoč, pošiljajo v smrt. Prosim Vas, gospod major Barre, da podvzamete vse korake, da se to v bodoče prepreči.'

Poročnik Ames je bil zaradi mojih besed nejevoljen in je jezno pripomnil, da je to odredba komandanta divizije in da se v to jaz ne smem vmešavati. Iz razgovora, ki je sledil med Amesom in majorjem Barrejem, sem razumel, da bi po prvi begunski skupini prišle na vrnitev v Jugoslavijo še druge skupine slovenskih in ostalih jugoslovanskih be-

guncev v Avstriji, Nemčiji in Italiji.

Poročnik Ames je zahteval od majorja Barreja, naj izvrši povelje vojaške komande, major Barre pa je prosil, naj počaka, da gre on z menoj v Celovec na vojaško vlado, da posreduje.

Imel sem vtis, da je do tedaj tudi major Barre sam bil mnenja, da so bili domobranci poslani v Italijo, in da je danes prvič lahko jasno sklepal iz odredbe glede civilnih beguncev, da to ni res. Ker je bil avto g. Barreja pokvarjen, je dal Ames svoj avto na razpolago. Na poti v Celovec sem majorju Barreju očital, da so Angleži prelomili vse obljube in mednarodne obveznosti o azilu za begunce, ker so izročili domobrnce in mnoge ci-

viliste Jugoslovonom, ter ga rotill, naj pri vojaški upravi podvzame vse korake in napne vse sile, da preostali slovenski in jugoslovanski begunci, civilisti in vojaki ne bodo vrnjeni v Jugoslavijo. Major Barre je bil bled in silno razburjen. Videti je bilo, da ga je zadeva zelo pretresla. Po šesti uri zvečer sva se pripeljala na vojaško poveljstvo v Celovcu, kjer sva takoj odšla na oddelek za preseljene osebe. Tam naju je že čakal major Johnson, ki je bil telefonično obveščen, zakaj prihajava. Prosil sem ga, naj pomaga rešiti slovenske begunce, kar je po mojem mnenju dolžnost Angležev, saj so nas sprejeli pod svojo zaščito. Naročil mi je, naj počakam v pred-sobi, sam pa je z majorjem Barrejem odšel v pisarno. Čakal sem približno pol ure. Major Barre je od svoje strani podrobno informiral majorja Johnsona o celi zadevi in ga prosil, da ukrene vse, da se civilni begunci ne vrnejo nasilno v Jugoslavijo. Slišal sem ga telefonirati na več strani.

Nato me je major Barre poklical v pisarno. Major Johnson mi je ponudil stol, me par sekund molče gledal, nato pa rekel v prisotnosti majorja Barreja: 'Odločili smo, da civilisti ne bodo poslani proti njihovi volji v Jugoslavijo. Samo tisti, ki to želijo, naj gredo.'

Zelo me je razveselila njegova izjava, ki je prišla zame skoraj nepričakovano hitro. Zahvalil sem se mu s prisrčnimi besedami, češ da je s tem pomagal rešiti življenje in preprečil mučenje tisočev, da so razmere v Jugoslaviji strašne, gotovo pa niso demokratične. Prekinil me je z besedami: 'Nikar me ne poučuj-te o razmerah v Jugoslaviji, ker jih jaz precej dobro poznam. Zato smo odredili, kot sem vam povedal.'

Obisk maršala Alexandra

Dr. Meršol se je po tem pogovoru na vojaški komandi skupaj z majorjem Barrejem vrnil k poročniku Amesu, poveljniku vojaškega taborišča v Vetrinju. Potem ko sta mu povedala za nov sklep glede vračanja, mu je naročil, naj mu sporoči, koliko civilnih beguncev se bo želelo prostovoljno vrniti v Jugoslavijo. Prijavilo se jih je 200. Meršol v nadaljevanju doda, da so se zvečer majorju »

Umik beguncev med Trzičem in Ljubeljem

Domobranci v Vetrinju, preden so jih Angleži izročili partizanom in v smrt

» Barreju vsi člani taboriščnega odbora zahvalili za uspešno posredovanje glede vračanja beguncev.

4. junija je taborišče v Vetrinju obiskal feldmaršal Harold Alexander, poveljnik glavnega štaba zaveznih sil za Sredozemlje. Ker Meršol ni imel časa, da bi zanj pripravil posebno pisno spomenico, se je z njim pogovarjal ustno. Tudi ta pogovor je Meršol obnovil. "Pripeljalo se je kakih šest avtomobilov z oficirji. Na tretjem se je pripeljal feldmaršal Harold Alexander, poveljnik za Sredozemlje, ki je dal ustaviti avto pred našo skupino. Stopil je iz avtomobila, pristopil k majorju Barreju, ki mu je raportiral in nato nas predstavil. Nato je feldmaršal okrog 20 minut govoril z menoj. Bil je izredno ljubezniv. Kakor morem naknadno sklepati, je prišel s posebnim namenom, da bi govoril z menoj kot zastopnikom slovenskih beguncev. Moral je biti že prej precej obveščen o nas in o naših težavah. Imel sem vtis, da želi, da mu sam povem, kaj nas teži in kaj želimo, zato sem kar začel govoriti približno naslednje: 'Jaz sem dr. Valentin Meršol, slovenski zdravnik, a ne politik. Služil sem v prvi svetovni vojni 18 mesecev pod angleškim poveljstvom. Kot zastopnik slovenskih beguncev vas sedaj prosim, gospod feldmaršal, za vašo dobrohotno zaščito in pomoč za Slovence, ki so prišli preko Karavank, ker so antikomunisti, kakor tudi za ostale jugoslovanske begunce. Posebno vas prosim, da blagovolite odrediti, da slovenski in drugi jugoslovanski civilni in vojaški begunci ne bodo vrnjeni v Jugoslavijo, ker bi

bili tam zaprti, mučeni ali celo ubiti. Na podlagi informacij, prejetih od oseb, ki so zbežale, vemo, da je mnogo slovenskih domobrancev, ki so bili zadnji teden vrnjeni v Jugoslavijo, bilo mučenih in ubitih brez kakršnegakoli predhodnega sodnega postopka ali sodbe. Ti domobranci se niso nikdar borili proti zaveznikom, nasprotno, oni so reševali zaveznike pilote in pomagali zaveznikom, kjerkoli so mogli. Borili so se samo proti komunistom, ki so se v Sloveniji in drugih delih Jugoslavije obnašali kot roparji in morilci."

Feldmaršal Alexander ga je vprašal, kako ve, da so bili njihovi vojaki ubiti. Meršol: "Obveščeni smo preko oseb, ki so zbežale, se vrnilo preko gora in dale izjavo."

Rešitev 6.000 civilistov

Nato ga je vprašal, od kod so prišli in kaj je večina beguncev po poklicu. Odgovoril mu je, da so večinoma kmetje, ki so se umaknili "iz

strahu pred komunističnimi morilci", in nadaljeval: "Zahvaljujem se vam, g. feldmaršal, in drugim angleškim oblastem za vso pomoč in podporo do danes. Mi vas prosimo za azil, zaščito in pomoč tudi v prihodnje, prosim, pustite nas tu v Vetrinju, ne pošljite nas nazaj v Jugoslavijo, kar bi za mnoge med nami pomenilo mučenje in smrt."

Alexander je odgovoril: "Kar se mene tiče, lahko ostanete tu v Vetrinju. Bodite prepričani, da bomo vam in vašim ljudem pomagali." Še isti dan zvečer je komandant vojaškega taborišča v Vetrinju poročnik Ames dobil nujno povelje, v katerem je pisalo, da noben Jugoslovčan ne bo vrnjen v Jugoslavijo ali izročjen jugoslovanskim četam proti svoji volji. Dr. Meršol je o tem ukazu zapisal naslednje: "S to odredbo feldmaršala Alexandra so bili rešeni ne samo Slovenci v Vetrinju (okoli 6.000), ampak tudi vsi Jugoslovanci kjerkoli na ozemlju angleške armade, bodisi da so bili v taboriš-

čih ali izven njih. Upoštevajoč, da so bili leta 1945 jugoslovanski komunisti zelo krvoločni, je bilo z gornjo odredbo gotovo rešenih smrti vsaj polovica slovenskih in ostalih jugoslovanskih beguncev v Avstriji in drugih državah, kar bi znašalo več tisoč jugoslovanskih življenj, mnogi drugi pa so bili rešeni ječe in prisilnega dela."

Leta 1949 se je dr. Meršol z družino preselil v Združene države Amerike, kjer je v Clevelandu odprl zasebno zdravniško ordinacijo. Potem ko mu je leta 1958 umrla žena, je sam dočakal visoko starost, umrl je 15. februarja 1981.

Zahvala majorju Barreju

Tako je kanadski major Barre s pomočjo dr. Valentina Meršola in še koga odigral pomembno vlogo, da komunisti po koncu vojne niso pobili še več Slovencev. Slovenci v Kanadi so se večkrat spomnili majorja Barreja, ga povabili medse in se mu zahvalili. Med drugim 21. marca leta 1999, na Barrejev 94. rojstni dan, ko so ga povabili na slovesno kosilo v New Toronto. V prostorni cerkveni dvorani so bili med visokimi gosti tudi kardinal dr. Alojzij Ambrožič, grof Nikolaj Tolstoj, veleposlanik dr. B. Cerar, častni konzul Jože Slobodnik, županja Hazel Mc Callion, predsednik slovenskega ameriškega sveta dr. Mate Roessmann, iz Clevelanda sta med drugim prišla rešenec iz roškega brezna Milan Zajec in sin pokojnega dr. Meršola dr. Tine Meršol. Kljub visoki starosti majorja Barreja je njegova smrt zelo prizadela še živeče slovenske begunce, ki so sli skozi Vetrinj, in tudi njihove potomce.

Vetrinjsko polje leta 1945. Koliko sta jih rešila dr. Meršol in major P. Barre?